

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри української
мови Факультету української філології, культури і мистецтва
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
ОВСІЄНКО ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНИ
про дисертацію
БОЖЕНЕЦЬ СОФІЇ ВАСИЛІВНИ
на тему «Військова термінологія в лінгвокогнітивному аспекті
(на матеріалі української та угорської мов)», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія
у галузі знань 03 Гуманітарні науки
до разової спеціалізованої вченої ради
Національної академії Служби безпеки України

Актуальність теми дослідження Боженець С.В. зумовлена сучасними тенденціями розвитку мов і спеціалізованих терміносистем у контексті інтенсивних соціально-політичних, технологічних і військових трансформацій. Військова термінологія, як один із найбільш динамічних пластів лексики, наразі перебуває під безпосереднім впливом глобальних безпекових процесів, що актуалізує потребу її системного, зокрема лінгвокогнітивного, осмислення.

Особливої значущості набуває дослідження механізмів формування, організації та концептуалізації військових терміносистем у різноструктурних мовах, що сприяє поглибленню наукових уявлень про взаємодію мови, мислення та професійного знання. У цьому контексті порівняльний аналіз української та угорської військової термінології є своєчасним і науково обґрунтованим.

Актуальність роботи посилюється також практичними потребами уніфікації, стандартизації та забезпечення точності міжмовної військової комунікації, що є важливим чинником ефективної взаємодії у сфері міжнародної безпеки. Таким чином, обрана тема відповідає як сучасним теоретичним запитам лінгвістики, так і актуальним прикладним завданням.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дослідження тісно пов'язане з реалізацією пріоритетних наукових програм і планів, затверджених на державному рівні, зокрема зі Стратегією забезпечення державної безпеки України (Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022) і Стратегією інформаційної безпеки (Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021). Обрана тема відповідає ключовим завданням, що визначені п. 32 Основних напрямів наукових та науково-технічних досліджень у системі Служби безпеки України, затверджених наказом Центрального управління СБ України від 18.07.2025 р. № 271. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії СБ України 29.03.2023 р., протокол № 4.

Наукова новизна отриманих результатів безперечна і полягає в комплексному зіставному лінгвокогнітивному дослідженні військової

термінології української та угорської мов, що здійснене з урахуванням їхньої різноструктурності та дає змогу по-новому інтерпретувати закономірності організації спеціальної лексики в різних мовних системах.

Софія Василівна вперше в науковій традиції системно проаналізувала номінативний простір військової термінології двох мов, що дало змогу виявити універсальні й національно зумовлені моделі термінотворення, уточнити співвідношення прямих і непрямих способів номінації, а також окреслити вплив екстралінгвістичних чинників на динаміку розвитку терміносистем. Дослідниця встановила, що військова термінологія є відкритою динамічною системою, яка зазнає постійних змін під впливом соціально-політичних і технологічних процесів.

Значним науковим результатом авторки є розроблення моделі військової терміносистеми на основі концептуальних доменів із виокремленням ядерної, центральної та периферійної зон. Це уможливило розгляд термінології як багаторівневої когнітивної структури й реконструювання концептосфери військової діяльності в українській та угорській мовах.

Новизною відзначається інтеграція лінгвістичного й когнітивного підходів у межах єдиної методики зіставного аналізу, що забезпечило поєднання структурно-словотвірного, семантичного й концептуального аналізів. Дослідниця вперше описала особливості концептуалізації військової сфери в обох мовах та довела універсальність ключових концептуальних доменів за наявності національно зумовлених відмінностей у їхній внутрішній організації.

Боженець С.В. також уточнила закономірності термінотворення. Так, українській мові притаманні афіксальні моделі й висока продуктивність аббревіації, тоді як угорська терміносистема тяжіє до суфіксальних і композитних структур. Це дає змогу пов'язати типологічні особливості мов із специфікою організації термінології. Здобувачка встановила, що вторинна номінація у військовій термінології обох мов реалізується переважно через метафоризацію, тоді як метонімія має обмежений характер, і виявила спільні типи метафоричних моделей та їх тематичне розподілення.

Софія Василівна ретельно дослідила процеси запозичення, які засвідчили провідну роль англійської мови як джерела інтернаціоналізації військової термінології, а також різний ступінь відкритості української та угорської терміносистем до іншомовних елементів, зумовлений екстралінгвістичними чинниками та мовною політикою.

Відтак наукова новизна полягає у створенні цілісної лінгвокогнітивної моделі військової терміносистеми, яка уможливує розгляд термінології як структурованої організованої системи мовних і когнітивних одиниць та поглиблює теоретичні засади зіставного термінознавства.

Науково-практична значущість результатів дисертації полягає в їх теоретичній цінності та можливостях прикладного використання. Отримані в роботі узагальнення та висновки розширюють положення сучасного термінознавства, когнітивної та зіставної лінгвістики, поглиблюють уявлення про закономірності формування й функціонування військових

терміносистем різноструктурних мов, а також особливості концептуалізації спеціалізованого знання.

Практичне значення результатів визначається можливістю їх використання у перекладацькій діяльності, зокрема під час двостороннього перекладу військових документів, нормативно-правових актів і матеріалів у сфері безпеки й оборони, де особливої ваги набувають точність і стандартизованість термінології. Окремі положення рецепції можуть бути застосовані у лексикографічній практиці при укладанні двомовних і багатомовних словників військових термінів, глосаріїв і термінологічних баз даних.

Результати дослідження доцільно буде використовувати в освітньому процесі під час викладання лінгвістичних і перекладознавчих дисциплін, зокрема курсів, пов'язаних із вивченням угорської мови, теорії та практики перекладу, лінгвістичного аналізу тексту та когнітивної лінгвістики. Вони можуть слугувати також підґрунтям для подальших наукових розробок з термінознавства, міжмовної комунікації та когнітивного моделювання спеціалізованих терміносистем.

Крім того, результати роботи можуть бути використані в інформаційно-аналітичній діяльності для уніфікації та стандартизації термінології, а також у процесі підготовки матеріалів у межах міжнародного співробітництва у сфері безпеки.

Отже, одержані результати мають як теоретичну, так і прикладну цінність, що підтверджує їх науково-практичну значущість.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації є достатньо високим і забезпечується комплексом взаємопов'язаних чинників. Так, теоретичні положення дослідження ґрунтуються на сучасних досягненнях українського й зарубіжного мовознавства, зокрема у сфері термінознавства, когнітивної лінгвістики, словотвору й зіставної лінгвістики. Використання значної наукової бази та критичне осмислення різних підходів забезпечують концептуальну узгодженість і логічну послідовність викладу.

Достовірність отриманих результатів підкріплюється репрезентативним емпіричним матеріалом, який охоплює понад 1400 українських і 1500 угорських військових термінів, дібраних із нормативно-правових актів, офіційних джерел і медійних текстів за значний проміжок часу. Додатково залучено великий масив публіцистичних матеріалів, що забезпечує об'єктивність і різнотипність дослідницького підґрунтя.

Використання комплексу взаємодоповнювальних методів, зокрема описового, зіставного, структурно-словотвірного, компонентного, типологічного і когнітивного аналізу, а також складників корпусного й кількісного підходів, забезпечує багаторівневість і системність дослідження мовного матеріалу. Така методологічна основа унеможливорює однобічність інтерпретації результатів і підвищує їхню верифікованість.

Отримані висновки логічно впливають із проведеного аналізу, узгоджуються між собою та не суперечать загальновизнаним положенням

сучасної лінгвістичної науки. Їх підтверджено як результатами структурно-семантичного аналізу, так і когнітивного моделювання терміносистем.

Практичні рекомендації, сформульовані в рецепції, є виваженими й доречними, оскільки ґрунтуються на реальному емпіричному матеріалі й результатах його системного опрацювання; їх підтверджено апробацією у перекладацькій, освітній та аналітичній діяльності.

У сукупності зазначене дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації є належним чином аргументованими, внутрішньо узгодженими та достатньо верифікованими.

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих наукових працях. Основні результати дослідження висвітлено в 17 одноосібних наукових працях. Зокрема здобувачка має 5 публікацій у наукових виданнях, включених на дату оприлюднення до Переліку наукових фахових видань України, 1 статтю у закордонному виданні й 11 статей апробаційного характеру, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації.

Усі публікації Боженець Софії Василівни, авторитетне й фахове апробування їх під час виступів на наукових конференціях різного рівня відображають визначені авторкою ідеї, проаналізований матеріал, зроблені висновки.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Боженець С.В. структурує свою наукову роботу відповідно до визначених вимог побудови дисертації. Зокрема, у вступі авторка зазначає актуальність теми, чітко формулює мету, завдання, правильно визначає об'єкт і предмет рецепції, окреслює теоретико-методологічні основи дослідження, зосереджує увагу на застосованих методах, указує на практичну значущість тощо. Авторську концепцію побудови дослідження підкреслює логічно і вмотивовано сформульована наукова новизна, яка засвідчує чіткий алгоритм розв'язання поставлених завдань.

Структурування за розділами дисертації теж не порушує традицій і вимог до такого жанру наукових робіт. Так, у першому розділі знаходимо відповіді на низку питань теоретичного спрямування. Передовсім особливу увагу приділено теоретичному аналізу проблеми термінологічної номінації, аналізу військової термінології як об'єкта наукових досліджень в українському й угорському мовознавстві, висвітленню військової термінології з позицій когнітивного термінознавства, що вкрай важливо для наукових розвідок зіставного спрямування. Неабияку важливість має розглянуте дисертанткою питання про співвідношення категорій «концепт», «поняття», «значення», «концептуальна система», «концептосфера» у когнітивному аспекті.

У другому розділі Софія Василівна належно аналізує методологічні засади дослідження військової термінології української та угорської мов у лінгвокогнітивному аспекті, зокрема зосереджує увагу на методах лінгвістичного аналізу, методиці польового моделювання, методології когнітивної парадигми у реконструкції української та угорської військової

концептосфери. Розуміючи всю складність досліджуваної проблеми, здобувачка пропонує методику поетапного аналізу військової термінології української та англійської мов у лінгвокогнітивному аспекті.

Третій розділ відображає результати аналізу структурно-словотвірних і номінативних особливостей військової термінології української та угорської мов. Авторка зосереджує увагу на виявленні продуктивних способів терміноутворення, зокрема афіксації, словоскладання, аббревіації, а також на аналізі вторинної номінації, передусім метафоризації як провідного механізму утворення термінів. Важливим є встановлення спільних і відмінних ознак словотвірної організації терміносистем обох мов, що зумовлені їх типологічними характеристиками. Окрему увагу приділено процесам запозичення та інтернаціоналізації військової термінології, що дало змогу простежити вплив глобалізаційних чинників на формування сучасного термінофонду. Не менш значущим є аналіз компонентної структури термінів, який дав змогу виявити співвідношення одно-, дво- та багатокомпонентних одиниць і встановити особливості структурної організації військової термінології в досліджуваних мовах.

У четвертому розділі дисертації представлено результати лінгвокогнітивного моделювання військової терміносистеми української та угорської мов. Софія Василівна здійснює реконструкцію концептосфери військової діяльності на основі виокремлення концептуальних доменів, їх парцельної організації та взаємозв'язків між ними. Особливу увагу приділяє аналізу лексико-семантичних полів із виділенням ядерної, центральної та периферійної зон, що уможлиблює глибше розуміння внутрішньої структури терміносистем. Вагомим є визначення ключового концепту ВІЙНА / HÁBORÚ та аналіз особливостей його вербалізації в українській та угорській мовах з урахуванням екстралінгвістичних чинників. Такий підхід забезпечує цілісне бачення військової термінології як когнітивно зумовленої системи, що відображає специфіку професійного мислення та мовної картини світу.

Аналіз емпіричного матеріалу уможливив підсумок про те, що військова термінологія української та угорської мов функціонує як динамічна, структурована організована система, формування якої зумовлене поєднанням мовних і позамовних чинників. У роботі обґрунтовано положення про те, що специфіка терміносистем визначається не лише типологічними особливостями мов, а й характером концептуалізації військової дійсності, що відображається у способах номінації, структурній організації та вербалізації ключових концептів.

Проведений у дисертації аналіз дав змогу виявити спільні та відмінні ознаки у структурі, семантиці й когнітивній організації військової термінології української та угорської мов. Боженець С.В. встановлює, що універсальні моделі концептуалізації військової сфери поєднуються з національно зумовленими особливостями їх мовної реалізації, які відображаються у словотвірних механізмах, ступені відкритості до запозичень і специфіці функціонування термінів у різних дискурсах.

Наведені в дисертації положення, узагальнення й висновки є належно обґрунтованими, підтверджені репрезентативним емпіричним матеріалом, проілюстровані прикладами та поточнені в додатках.

Боженець Софія Василівна продемонструвала належний рівень теоретичної підготовки та володіння сучасними методами лінгвістичного аналізу, що дало їй змогу отримати аргументовані результати й окреслити перспективи подальших наукових досліджень.

Академічна доброчесність. Висловлені в дисертації положення та ідеї є самостійними, виваженими, добре продуманими, експериментально перевіреними й оригінальними. Аналіз тексту рецепції дає підстави констатувати дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності вповні.

Дискусійні положення та зауваження. Дослідження Боженець Софії Василівни характеризується системним підходом і послідовністю щодо наукових інтерпретацій аналізованих понять, явищ і процесів. Проте окремі положення дисертації спонукають до дискусії, а деякі аспекти потребують уточнення і/або пояснення:

1. У параграфі 1.1.1. авторка декларує розмежування понять «термінологічна номінація», «термін», «термінологія», «терміносистема», «термінознавство». Водночас аналіз тексту засвідчує, що дослідження зосереджено передусім на характеристиці змістового наповнення зазначених понять, функційних ознаках і ролі в науковій комунікації, тоді як питання чіткого розмежування їх за визначеними критеріями могло би бути репрезентоване виразніше.

Зокрема, у роботі детально розкрито сутність термінологічної номінації як процесу, подано різні підходи до визначення терміна, окреслено розуміння термінології та терміносистеми в українській та угорській традиціях. Водночас власне розмежування цих понять має переважно описовий характер і не завжди супроводжується чіткою системою диференційних ознак або узагальнювальною моделлю їх співвідношення.

Особливо це стосується опозиції «термінологія / терміносистема», де, попри огляд різних наукових підходів, доцільним було б більш чітко формулювання авторської позиції з визначенням критеріїв їх розрізнення. Те ж саме можна сказати про поняття «термінознавство», яке дослідниця, фактично, розглядає через призму ототожнення з термінологією, що могло б бути додатково теоретично обґрунтоване або чіткіше розмежоване.

З огляду на це доцільно було б або уточнити назву підрозділу з урахуванням його фактичного змістового наповнення (наприклад, «аналіз / зміст / інтерпретація ключових понять терміносфери» тощо), або дещо посилити саме аспект розмежування шляхом визначення чітких критеріїв диференціювання досліджуваних понять і представлення узагальнювальної схеми / таблиці їх співвідношення.

2. Емпіричну базу сформовано переважно на матеріалі нормативно-правових актів, що, безумовно, забезпечує стандартизованість термінології, проте, на нашу думку, певною мірою звужує спектр функціонування військових

термінів. Поза увагою залишаються інші важливі дискурси (військово-науковий, публіцистичний, усно-професійний), у яких терміни можуть зазнавати семантичних модифікацій. Відтак цей факт певною мірою обмежує повноту та репрезентативність реконструйованої терміносистеми й концептосфери, оскільки не вповні дає змогу простежити варіативність функціонування військових термінів у різних комунікативних умовах і виявити динамічні семантичні зрушення, зумовлені контекстом уживання.

3. У роботі простежуємо активне використання кількісних показників (відсоткових співвідношень, частотності вживання, продуктивності словотвірних моделей), однак методика їх отримання подана недостатньо розгорнуто. Зокрема, не завжди чітко окреслено обсяг і принципи формування корпусу досліджуваних термінів, відсутній детальний опис статистичних процедур, формул підрахунку та критеріїв інтерпретації даних. Це стосується, зокрема, визначення продуктивності словотвірних моделей і частотності вербалізаторів концептів. Крім того, подекуди спостерігаємо змішування кількісних характеристик різних рівнів аналізу (частиномовних груп, словотвірних типів, семантичних класів), що потребує певної уніфікації підходів. Водночас у дослідженні переважає якісно-інтерпретаційний підхід, тоді як кількісні методи (статистичні узагальнення, таблиці частотності, візуалізація даних) залучено обмежено. Також не до кінця зрозуміло, чи застосовувала авторка автоматизовані корпусні інструменти, чи здійснювала аналіз переважно без електронних засобів. Відсутність чітко окреслених статистичних параметрів (частотність, нормалізація даних, критерії порівняння) дещо обмежує можливості перевірки окремих висновків, особливо тих, що стосуються кількісних співвідношень у межах лексико-семантичних полів. Це не знижує загальної наукової цінності роботи, проте певною мірою ускладнює перевірку репрезентативності отриманих результатів і верифікацію окремих висновків, зокрема щодо домінування лексико-семантичних груп у структурі терміносистеми, що потребує додаткового уточнення.

Висловлені зауваження мають дискусійний, переважно рекомендаційний характер, не впливають на наукову новизну, практичне значення й не суперечать тому, що дисертаційна робота є завершеною, уміщує теоретико-практичні положення й висновки, сформульовані здобувачкою особисто, нові науково обґрунтовані результати, що є істотними для галузі знань 03 Гуманітарні науки. Висловлені коментарі й зауваги не є категоричними. Позиції і переконання авторки мають право на відстоювання, тому сподіваємося на плідну дискусію.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Констатуємо, що здобувачка, Боженець Софія Василівна, має високий рівень теоретичних знань, практичних умінь, навичок і компетентностей. Вона здатна самостійно проводити дослідження, робити висновки, доводити свою позицію, дискутувати. Неабияке значення має вміння дисертантки бачити проблемні питання й визначати перспективи дослідження. Усі представлені нами

міркування не мають характеру зауважень, а є роздумами з приводу актуальної проблематики дисертаційної роботи Софії Василівни.

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Незважаючи на висловлені нами дискусійні положення й зауваги, наголошуємо на високому теоретико-методологічному рівні опонованої роботи, на її беззаперечній актуальності для сучасної лінгвістики, науковій новизні та практичному значенні. Рецепція Боженець С.В. вповні відповідає вимогам МОН України до наукових праць дослідницького жанру.

Дисертація «Військова термінологія в лінгвокогнітивному аспекті (на матеріалі української та угорської мов)», є завершеною науковою працею, у якій її авторка, Софія Василівна, отримала нові науково обґрунтовані й експериментально перевірені результати.

Означена дисертаційна робота відповідає вимогам п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44, та Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом МОН України від 12.01.2017 р. №40, а її авторка, Боженець Софія Василівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Людмила ОВСІЄНКО